

Anna Zellma

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
Wydział Teologii

PRZEKAZ TREŚCI WIARY JAKO OBSZAR PRACY NAUCZYCIELA RELIGII W ŚRODOWISKU SZKOLNYM

Oczekiwania wspólnoty Kościoła wobec nauczania religii zawsze były związane z rzeczywistością wiary. Wśród zadań katechetycznych, zapisanych w dokumentach programowych, zwraca się uwagę na poznanie wiary, jej rozwój i doświadczenie we wspólnocie. Zakłada się wspieranie ucznia nie tylko w pogłębianiu treści katechizmowych, ale również w nawiązaniu dialogu z Bogiem i w kształtowaniu postaw motywowanych wiarą. Zadanie to występuje na wszystkich etapach edukacji religijnej dzieci i młodzieży, poczynając od przedszkola. Taką postawę wiary powinien również mieć sam nauczyciel religii, gdyż spójność tego, co przekazuje i do czego zachęca uczniów, z własnym zachowaniem jest warunkiem efektywności jego pracy katechetycznej w szkole. Wyżej przywołane założenia są oczywiste zarówno dla teoretyków, jak i dla praktyków. Nie wzbudzają zatem kontrowersji. Liczne dyskusje pojawiają się jednak w związku z samym przekazem treści wiary w nauczaniu religii. W okresie dwudziestu dwóch lat obecności lekcji religii w szkole i wyraźnego kryzysu katechezy parafialnej zarówno teoretycy, jak i praktycy poszukują odpowiedzi na pytanie: w jakim stopniu w szkole nauczyciel religii może nie tylko nauczać prawd wiary i wychowywać w duchu chrześcijańskim, ale również wypełniać funkcje katechetyczne związane z doświadczeniem wiary i przygotowaniem do wtajemniczenia chrześcijańskiego?¹ Uczestnicy dyskursu doświadczają trudności związanych z udzieleniem jednoznacznej odpowiedzi. Nie-

¹ Zob. np. Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, nr 18, 19, 82, 83; P. Mąkosa, *Katecheza młodzieży gimnazjalnej w Polsce*, Lublin 2009, s. 194 n.; K. Misiaszek, *Koncepcja nauczania religii katolickiej w publicznej szkole*

jednokrotnie zarówno katechetycy, jak i nauczyciele religii skłaniają się do stwierdzenia, że przekaz wiary w nauczaniu religii nie jest możliwy. Inni zwracają uwagę na ograniczenia związane z procesem wspierania uczestników szkolnych lekcji religii w rozwoju wiary. Słusznie twierdzą, że przekaz wiary wymaga powiązania z modlitwą i celebracją sakramentów, w których działa łaska Boża, otwierając serce i umysł człowieka na dar wiary. Badacze podkreślają też, że w procesie rozwoju wiary ważną rolę spełnia nauczyciel religii². Jego zaangażowanie w stwarzanie uczniom warunków do rozwoju wiary, wzmocnione osobistym świadectwem życia, stymuluje uczniów do poznania orędzia chrześcijańskiego, refleksji nad osobistą wiarą oraz podejmowania trudu rozwoju więzi z Bogiem.

W związku z powyższym celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytania: jakie zadania ma do wypełnienia nauczyciel religii w zakresie przekazywania treści wiary w środowisku szkolnym? Jakie są możliwości i ograniczenia w tym procesie? Dlaczego przekaz treści wiary jest istotny, wręcz niezbędny w wychowaniu w wierze? Co należy zrobić, aby ten przekaz zapoczątkował rozwój i doświadczenie wiary we wspólnocie Kościoła, a przez to przyczynił się do skutecznego wypełniania funkcji katechetycznych? Poszukując odpowiedzi, należy najpierw wyjaśnić podstawowy, zawarty w tytule, termin: „przekaz treści wiary”, a następnie krótko scharakteryzować specyfikę nauczania religii w szkole i wskazać na jego rolę w przekazie treści wiary. Dopiero w tym kontekście zostaną ukazane podstawowe zadania nauczyciela religii w zakresie przekazywania treści wiary w środowisku szkolnym. Analizy te nie ograniczą się jedynie do dzieci i młodzieży, ale również uwzględnią grono pedagogiczne, personel szkoły i rodziców uczniów. Nauczyciel religii jest bowiem powołany do oddziaływania swoją postawą zarówno na uczniów, jak i na inne osoby, z którymi uczestniczy w interakcjach edukacyjnych. W uwagach podsumowujących zostaną opisane najważniejsze, istotne dla nauczania religii i katechezy parafialnej, kwestie otwarte, wymagające nie tylko teoretycznych analiz, ale również weryfikacji empirycznej i poszukiwania nowego modelu duszpasterstwa katechetycznego.

WYJAŚNIENIE TERMINU: „PRZEKAZ TREŚCI WIARY”

W literaturze przedmiotu przyjęło się uważać, że termin „przekaz treści wiary” należy do fundamentalnych kategorii katechetyki. Wzbudza on liczne polemiki,

polskiej. *Próba oceny*, Warszawa 2010; R. Niparko, *Głos w dyskusji nad przyszłością katechezy/Lekcji religii*, „Katecheta” 54,7–8 (2010), s. 88, 89; A. Offmański, *Ewangelizacyjna czy mistagogiczna: koncepcja katechezy młodzieży wkraczającej w dorosłe życie*, „Katecheza, Rodzina, Parafia i Szkoła” 6 (2008), s. 31–43; J. Szpet, *Ewangelizacyjny wymiar szkolnych lekcji religii*, w: *Katecheza ewangelizacyjna w rodzinie, parafii, szkole*, red. S. Dziekoński, Warszawa 2002, s. 185–204.

² Zob. np. M. Mendyk, *Katecheta – nauczyciel, wychowawca, świadek: jego misja w warunkach nowej ewangelizacji*, „Perspectiva” 6,1 (2007), s. 105–119; J. Misiewicz, *Tożsamość katechety a skuteczność przepowiadania wiary*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 5 (1997), s. 115–120; T. Panuś, *Katecheta wobec wątpliwości religijnych swoich uczniów*, „Katecheta” 53,7–8 (2009), s. 21–31.

pojawiające się wokół samego procesu przekazu wiary. Badacze stawiają pytania: czy i na ile można przekazać wiarę, skoro jest ona darem, jaki człowiek otrzymuje od Boga? Czy nie jest tak, że żadne, nawet najbardziej interesujące i stymulujące aktywność ucznia, działanie podejmowane przez katechetę w szkolnym nauczaniu religii, nie przyczynia się do przekazu wiary, lecz polega jedynie na wypełnianiu zadań dydaktycznych, a sporadycznie tylko wychowawczych? Poszukując odpowiedzi, badacze dostrzegają konieczność doprecyzowania pojęć i powiązania nauczania religii z katechezą parafialną.

Punktem wyjścia w analizach dotyczących rozumienia przekazu treści wiary jest zarówno pojęcie „wiara”, jak i „przekaz treści”. Pierwsza, wspomniana kategoria, była już wielokrotnie przedmiotem eksploracji w obszarze rozważań teologicznych, filozoficznych, socjologicznych i psychologicznych³. Wiara należy również do pojęć często używanych i definiowanych w literaturze z zakresu katechetyki⁴. Tak szerokie zainteresowanie nią zapewne spowodowane jest jej wielorakim odniesieniem do życia człowieka i społeczności oraz zastosowaniem w analizach podejmowanych nie tylko przez przedstawicieli nauk teologicznych, ale również humanistycznych i społecznych.

Wiara jest też kategorią używaną w języku potocznym. Jej różne aspekty uwiadaczniają się w stwierdzeniach dotyczących codziennej egzystencji człowieka, np. w uznawaniu za prawdę tego, co ktoś mówi. Z etymologicznego punktu (łac. *fides*) oznacza ona „przeświadczenie, przekonanie, pewność, że coś jest prawdą, że coś jest słuszne; ufność, że coś się spełni, wierzenie w coś”⁵ czy też „zaufanie, ufność”⁶. W ujęciu nauk teologicznych wiara – w najogólniejszym sensie – stanowi akt rozumu „przekonanego o prawdzie Bożej” (KKK 155), możliwy dzięki łasce Bożej i wewnętrznej pomocy Ducha Świętego (por. tamże, nr 154). Polega ona nie tylko na intelektualnym uznaniu prawdy objawionej przez Boga w osobie Jezusa Chrystusa czy przyjęciu jej rozumem, ale również na zaufaniu Bogu, posłuszeństwie, nadziei, wewnętrznym przyłgnięciu do Boga oraz na składaniu świadectwa

³ Zob. np. A. Latoń, *Wiara i filozofia w poszukiwaniu mądrości*, „Kaliskie Studia Teologiczne” 4 (2005), s. 225–236; M. Manikowski, *Wiara jako relacja odniesienia człowieka do Boga*, „Filozofia Religii” 2 (2006), s. 15–31; K. Panuś, *Ewolucja pojęcia wiary we współczesnej teologii fundamentalnej*, „Studia Bydgoskie” 1 (2007), s. 207–228; Ch. Theobald, *Czytać znaki czasu: społeczny i polityczny wymiar wiary*, „Przegląd Powszechny” 124,6 (2007), s. 21–36; H. Zollner, *Wiara chrześcijańska a psychologia*, „Przegląd Powszechny” 121,12 (2004), s. 485–499.

⁴ Zob. np. F. Arduzzo, *Wiara*, w: *Słownik katechetyczny*, red. J. Gevaert, wyd. polskie K. Misiaszek, Warszawa 2007, s. 950–954; R. Chałupniak, *Postawa wiary i jej kształtowanie na katechezie*, „Katecheta” 44,7–8 (2000), s. 6–11; A. Królikowska, *Przekaz wiary we współczesnym społeczeństwie*, „Katecheta” 52,12 (2008), s. 82–85; R. Murawski, *Wychowanie w wierze: co to jest?*, w: *Wychowanie w wierze w kontekście przemian współczesności*, red. R. Buchta, Katowice 2011, s. 15–26; A. Orczyk, *Wokół natury koncepcji i treści katechezy*, Warszawa 2009, s. 52,53.

⁵ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 3, Warszawa 1981, s. 690.

⁶ K. Kumaniecki (oprac. według słownika H. Meneggo i H. Kopii), *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 1986, s. 212.

słowem i czynami miłości⁷. Tak więc wiara nie oznacza tylko intelektualnego przyjęcia prawdy objawionej, ale też osobowe przyłgnięcie całego człowieka do Boga, który się objawia (por. KKK 176). Wymaga ona osobistej, egzystencjalnej decyzji, czyli pozytywnej odpowiedzi na objawienie Boże i dobrowolnego uznania całej prawdy, którą objawił Bóg (por. tamże, nr 150). Nigdy jednak wiara nie jest sprzeczna z rozumem. Przeciwnie, człowiek wierzący pragnie lepiej poznać i zrozumieć „Tego, w którym złożył swoją wiarę, i lepszego zrozumienia tego, co On objawił” (tamże, nr 158). Przedmiotem wiary chrześcijańskiej jest – obok prawd objawionych – Bóg Trójjedyny, który najpełniej ukazuje się człowiekowi w Jezusie Chrystusie, zbawia człowieka i umacnia przez działanie Ducha Świętego. Dzięki wierze człowiek poznaje Boga, rodzi się do nowego życia i wchodzi w zbawczą komunię z Bogiem⁸. Wiara jest też aktem eklezjalnym, właściwym dla osoby, która przynależy do wspólnoty Kościoła⁹ i koniecznym do zbawienia¹⁰. „Kościół, który głosi i przekazuje wiarę, naśladuje działanie samego Boga, który udziela się światu, dając swego Syna, żyje w komunii trynitarniej, wylewa Ducha Świętego, aby komunikować się z ludzkością”¹¹. Ukonkretnieniem wiary w Boga Trójjedynego jest postępowanie chrześcijanina, zgodne z normami moralnymi i obowiązkami człowieka wierzącego, czyli praktyka modlitwy, uczestnictwo w liturgii, postawa zaufania i zawierzenia, działanie według zasad życia chrześcijańskiego (por. KKK 160, 170).

Analizując zagadnienia dotyczące wiary, warto zwrócić uwagę na rozumienie terminu „przekaz treści”. Termin ten wiąże się wprost z nauczaniem. Wskazuje na działania dydaktyczne nauczyciela oraz na odpowiadające im czynności ucznia, związane z odkrywaniem i przyswajaniem wiedzy. Posługując się tak rozumianą kategorią w odniesieniu do nauczania religii, należy stwierdzić, że termin „przekaz

⁷ Por. W. Słomka, *Wiara*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kra-ków 2002, s. 913.

⁸ Por. tamże, s. 913, 914.

⁹ Warto dodać, że ten kto wierzy, przyzwala na prawdę nauczaną przez Kościół, który strzeże depozytu Objawienia: „Wiara Kościoła poprzedza, rodzi, prowadzi i karmi [...] [wiarę człowieka]. Kościół jest Matką wszystkich wierzących. »Nie może mieć Boga za Ojca, kto nie ma Kościoła za Matkę«” (KKK 181).

¹⁰ Przypomina o tym *Katechizm Kościoła Katolickiego*, powołując się na słowa Chrystusa: *Kto uwierzy i przyjmie chrzest, będzie zbawiony; a kto nie uwierzy, będzie potępiony* (Mk 16,16) (por. nr 183).

¹¹ Na ten fakt zwraca uwagę dokument *Lineamenta*, opracowany przez Radę Zwyczajną Sekretariatu Generalnego Synodu Biskupów w związku z przygotowaniem do XIII Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów, który obradował w dniach 7–28 października 2012 roku. Hasło tego synodu brzmi: „Nowa ewangelizacja mająca na celu przekazywanie wiary chrześcijańskiej”. Zob. Synod Biskupów – XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne, *Nowa Ewangelizacja dla przekazu wiary chrześcijańskiej*. *Lineamenta*, w: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20110202_lineamenta-xiii-assembly_pl.html, p. 2 (dostęp: 7 V 2012); por. abp N. Eterović, *Prezentacja „Lineamenta” XIII Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów*, w: http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WR/synod/prezentacja-lineamenta_04032011.html, s. 1–5 (dostęp: 7 V 2012).

treści wiary” określa uczenie wiedzy o Bogu, człowieku, wspólnocie Kościoła, zgodnej z założeniami programowymi katechezy, a zarazem podprowadza pod czynności uczenia się. Podejmuje je uczeń lub grupa uczniów pod wpływem działań nauczyciela religii.

Dla przekazu treści wiary charakterystyczna jest proklamacja słowa Bożego oraz ukazywanie zbawczego działania Chrystusa, który zaprasza człowieka do dialogu¹². „W centrum tego przepowiadania znajduje się Jezus Chrystus. [...] Przekazywać wiarę oznacza zasadniczo przekazywać Pismo Święte, a przede wszystkim Ewangelie, które pozwalają poznać Jezusa, Pana”¹³. Treści wiary obejmują zatem kluczowe zagadnienia, niezbędne do zrozumienia Objawienia, nauczania Kościoła, a zarazem pobudzające ucznia do uznania całej prawdy objawionej i udzielenia pozytywnej odpowiedzi na zaproszenie skierowane przez Boga. Dotyczą one depozytu wiary, Pisma Świętego, żywej Tradycji Kościoła, sakramentów, liturgii, norm moralnych i Magisterium Kościoła¹⁴. Tak rozumiany przekaz treści wiary wiąże się zatem nie tylko z nauczaniem i uczeniem się, ale również inicjuje wiarę. Zmierza on do wspierania uczniów w odkrywaniu na nowo treści wiary, którą wyznają, celebrują, przeżywają, oraz w stymulowaniu do zastanowienia się nad samym aktem wiary i do modlitwy¹⁵. Wiara rozjaśniana przez naukę staje się żywa, wyrazista i czynna¹⁶. Wyjaśniając depozyt wiary, należy jednocześnie wspierać uczniów w spotkaniu z Bogiem oraz w nawiązaniu z Nim osobistego kontaktu i w całkowitym przyłgnięciu do Niego, czyli w nawróceniu¹⁷. Ma to daleko idące konsekwencje dla praktyki. Wymaga bowiem odpowiedniej organizacji lekcji religii, podczas których uczniowie nie tylko poznają treści wiary, ale również są wspierani w ich zrozumieniu i interioryzacji oraz w zastosowaniu ich w codziennym życiu, czyli w żywym, bezpośrednim i czynnym wyznawaniu wiary.

SPECYFIKA NAUCZANIA RELIGII W SZKOLE A PRZEKAZ TREŚCI WIARY

W literaturze przedmiotu¹⁸ przyjęło się uważać, że nauczanie religii stanowi specyficzną formę katechezy w szkole, w którym ma miejsce realizacja zadań

¹² Por. E. Alberich, *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*, Warszawa 2003, s. 128, 131, 132.

¹³ Synod Biskupów – XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne, [...] *Lineamenta*, nr 2.

¹⁴ Więcej o tym pisze np. S. Dziekoński, *Zadania współczesnej katechezy w dokumentach katechetycznych Kościoła w Polsce*, w: *Przesłanie dokumentów katechetycznych Kościoła w Polsce*, red. tenże, Warszawa 2003, s. 103–114; por. Benedykt XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini*, 30 IX 2010, nr 7, 17, 18.

¹⁵ Por. Benedykt XVI, List apostolski *Porta fidei* (PF), 11 X 2011, nr 9.

¹⁶ Interesująco na ten temat pisze R. Chałupniak, *Postawa wiary...*, s. 6–11.

¹⁷ Por. Kongregacja do Spraw Duchowieństwa, Ogólna instrukcja katechetyczna *Directorium catechisticum generale* (DCG), 11 IV 1971 (tekst polski, w: *Katecheza po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, cz. I, red. W. Kubik, Warszawa 1985), nr 30.

¹⁸ Por. np. S. Dziekoński, *Dwadzieścia lat katechezy w szkole*, „Episteme” 102 (2012), s. 59–71; K. Misiaszek, *Potrzeby i możliwości wprowadzenia elementów ewangelizacji do nauczania religii*

dydaktycznych i wychowawczych postawionych przez szkołę, jak i przez Kościół. Jest ono działaniem eklezjalnym¹⁹, przedłużającym misję ewangelizacyjno-katechetyczną Kościoła. W związku z tym nauczanie religii w szkole zawsze pozostaje w relacji zróżnicowania i komplementarności wobec katechezy parafialnej²⁰. Wpisuje się ono w „wielkie dzieło, którego zadaniem jest doprowadzić człowieka do tego, by był blisko Jezusa, by do Niego przylgnął”²¹ i dawał o Nim świadectwo we własnym środowisku. Tak rozumiane nauczanie religii jest powiązane ze wszystkimi działaniami katechetycznymi Kościoła, szczególnie z różnymi formami ewangelizacji, tj. z preewangelizacją, nową ewangelizacją i z katechezą ewangelizacyjną²². Dlatego powinno ono, na miarę możliwości, wypełniać wszystkie funkcje katechezy, zwłaszcza w zakresie nauczania i wychowania, oraz być pogłębieniem intelektualnym i przygotowaniem do katechezy inicjacyjnej²³, prowadzonej w parafii²⁴. W tym sensie szkolne lekcje religii służą integralnej katechezie i do niej prowadzą²⁵. Mają zatem charakter konfesyjny (por. PDK 82)²⁶ i katechetyczny²⁷, choć nie są pełną katechezą²⁸.

Dla przekazu treści wiary istotną właściwością nauczania religii są zadania postawione przez Kościół oraz wybrane, zgodne z wartościami chrześcijańskimi, cele i zadań wychowawcze szkoły²⁹. Koncentrują się one wokół nauczania i wychowania. Ich celem jest wspomaganie uczniów w odkrywaniu treści wiary oraz w integralnej formacji ludzkiej i religijnej, która prowadzi do umiłowania Boga i przylgnięcia do Niego, wprowadza w dziedzictwo kultury polskiej, przepełnionej wartościami chrześcijańskimi i przygotowuje do uczestnictwa w życiu społecznym

w szkole, w: *Katecheza ewangelizacyjna...*, s. 173–184; J. Szpet, *Przyszłość lekcji religii w polskiej szkole*, Poznań 2002.

¹⁹ Por. np. R. Murawski, w: *Katecheza w perspektywie trzeciego tysiąclecia* (rozmowa E. Sakowicz), „Homo Dei” 70,1 (2000), s. 162.

²⁰ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (DOK), 15 VIII 1997, nr 73.

²¹ P. Tomasik, *Lekcja religii katolickiej: wybór między dwiema skrajnościami*, „Katecheta” 43,7–8 (1999), s. 94.

²² Por. *Katecheza ewangelizacyjna. Poszukiwanie koncepcji*, red. P. Mąkosa, Lublin 2010; K. Miśiaszek, *Potrzeby i możliwości...*, s. 173–184; R. Murawski, *Istotne funkcje katechezy*, „Horyzonty Wiary” 7,3 (1996), s. 6; A. Offmański, *W kierunku katechezy ewangelizacyjnej. Polska katecheza młodzieżowa w latach 1945–2000*, Szczecin 2000, s. 209 n.

²³ Por. J. Bagrowicz, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży. Źródła i cele*, Toruń 2000, s. 282.

²⁴ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce* (PDK), Kraków 2001, nr 82, 83.

²⁵ Por. J. Szpet, *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999, s. 120–122.

²⁶ Por. R. Chałupniak, *Konfesyjność nauczania religii. Zarys problematyki*, „Paedagogia Christiana” 2 (2000), s. 34–37.

²⁷ Por. K. Nycz, *Kościół w szkole czy szkoła w Kościele?*, „Pastores” 16,3 (2002), s. 16–25.

²⁸ Por. R. Murawski, *Katecheza w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego czasów apostołskich*, „Episteme” 6 (2000), s. 23, 24.

²⁹ Por. J. Szpet, *Przyszłość lekcji religii...*, s. 33.

i eklezjalnym (por. PDK 83). Poza tym nauczyciel religii ma włączyć się w realizację programu wychowawczego i dydaktycznego szkoły. Podlega on w szkole nadzorowi pedagogicznemu, podobnie jak inni nauczyciele. Do jego zadań należy również systematyczna organizacja zajęć lekcyjnych, zgodnie z podstawowymi, obowiązującymi zasadami dydaktycznymi (por. tamże, nr 82). Uwzględniając cele, metody i zamierzenia edukacyjne szkoły, nauczyciel religii ma przybliżać uczniom określone wartości moralne oraz pomagać im w odkrywaniu znaczenia chrześcijaństwa dla kultury narodu i osobistego rozwoju (por. tamże).

Na szczególną uwagę, w związku z przekazem treści wiary, zasługują adresaci szkolnych lekcji religii. Są oni zróżnicowani nie tylko pod względem psychospołecznym, ale również religijnym (por. tamże, nr 20)³⁰. W grupie uczestników lekcji religii znajdują się – obok osób wierzących, także poszukujące wartości religijnych, doświadczające kryzysów wiary, obojętne religijnie i niewierzące. Dla niektórych z nich lekcje religii są jedynym miejscem spotkania z Ewangelią i ze świadkami wiary (por. DOK 184). Takie zróżnicowanie adresatów nauczania religii warunkuje jakość działań dydaktyczno-wychowawczych, związanych z przekazem treści wiary. Przybierają one formę procesów edukacyjnych o charakterze ewangelizacyjnym, ukierunkowanych na: wspomaganie uczniów wierzących w rozwoju wiary i w nabywaniu umiejętności dialogu z rówieśnikami inaczej wierzącymi czy uznającymi inny system wartości³¹; zachęcanie i uzdalnianie uczniów, którzy poszukują wartości religijnych, doświadczają kryzysów wiary lub są obojętni religijnie, do głębszej refleksji i poznania w świetle wiary odpowiedzi na stawiane przez nich pytania; stwarzanie uczniom niewierzącym możliwości interpretacji i wyjaśnienia osobistej postawy oraz jej konfrontacji z innymi postawami (por. DOK 75)³².

Wyżej opisane zróżnicowanie – w zakresie rozwoju religijnego – uczestników lekcji religii wymaga odpowiednich działań związanych z przekazem treści wiary. Działania preewangelizacyjne skierowane są do tych uczniów, którzy nie słyszeli o Jezusie Chrystusie lub chrześcijaństwie nie znają zupełnie. Koncentrują się one wokół obwieszczania Dobrej Nowiny o Jezusie Chrystusie i zmierzają do zapoczątkowania wiary³³. Z kolei nowa ewangelizacja skierowana jest do osób żyjących w środowiskach, które zetknęły się z tradycją chrześcijańską i kultywują przynajmniej jej elementy. Ma ona na celu doprowadzenie uczniów do nawrócenia, wywołanie w nich nowej gorliwości i apostołskiego zapału świadczenia o Chrystusie wobec świata (por. PDK 20). W katechezie ewangelizacyjnej zwraca się natomiast uwagę na akcenty ewangeliczne, zwłaszcza na „wychowanie chrześcijan

³⁰ Por. M. Majewski, *Pedagogiczno-dydaktyczne wartości katechezy integralnej*, Kraków 1995, s. 50–54.

³¹ Por. A. Offmański, *W kierunku katechezy ewangelizacyjnej...*, s. 168.

³² Por. J. Bagrowicz, *Edukacja religijna współczesnej młodzieży...*, s. 283; A. Offmański, *W kierunku katechezy ewangelizacyjnej...*, s. 207, 208.

³³ Por. R. Murawski, *Ewangelizacyjny charakter katechezy*, „Ateneum Kapłańskie” 84,2 (1992), s. 184.

w poczuciu ich tożsamości jako ochrzczonych, wierzących i członków Kościoła, otwartych i prowadzących dialog ze światem” (DOK 194). Na tej podstawie można stwierdzić, że poziom zaangażowania religijnego adresatów katechezy warunkuje, jakie zagadnienia, związane z wiarą, będą podejmowane w nauczaniu religii. Również przemiany związane z rozwojem psychicznym, intelektualnym i współczesną kulturą decydują o akcentach treściowych i zastosowanych rozwiązaniach metodycznych.

Istotne jest także to, że nauczanie religii w ograniczonym stopniu spełnia funkcje inicjacyjne. Sprzyja pogłębieniu intelektualnemu poprzez rozwój poznania wiary i jedynie przygotowuje do katechezy sakramentalnej w parafii (por. PDK 83). W środowisku szkolnym dokonuje się to m.in. poprzez głoszenie na lekcjach religii orędzia ewangelicznego oraz zaznajamianie uczniów z Pismem Świętym, Tradycją, tajemnicami wiary, liturgią, normami moralnymi. Działania te zapoczątkowują rozwój poznania i doświadczenia wiary. Nie pozwalają jednak w pełni realizować funkcji wtajemniczenia. Wymagają dopełnienia o formację eklezjalną, uwzględniającą celebrację sakramentów. „Zapoczątkowane na lekcjach rekacji szkolnej wtajemniczenie – jak słusznie zauważa Jerzy Bagrowicz – powinno być dopełnione przez religijne życie rodziny i wspólnoty parafialnej, bądź też [...] w grupie modlitewnej czy wspólnocie religijnej jako grupie nieformalnej”³⁴. Dlatego w toku szkolnych lekcji religii należy troszczyć się nie tylko o przekaz treści wiary, ale również motywować uczniów do zaangażowania we wspólnotę eklezjalną oraz do systematycznego udziału w liturgii i korzystania z sakramentów. Powinność ta implikuje szczegółowe zadania, jakie w związku z przekazem treści wiary ma do spełnienia nauczyciel religii w środowisku szkolnym.

PODSTAWOWE ZADANIA NAUCZYCIELA RELIGII W PRZEKAZIE TREŚCI WIARY

Przekaz treści wiary, jak już wyżej zauważono, należy do podstawowych obszarów aktywności katechetycznej nauczyciela religii w środowisku szkolnym. Stanowi on fundament w rozwoju postawy wiary, obejmującej wszystkie sfery osobowości człowieka oraz warunkującej jego osobiste zawierzenie Bogu i spełnianie praktyk religijnych. Wymaga odpowiednich działań, podejmowanych we współpracy z łaską Bożą i w łączności ze wspólnotą Kościoła. „Przyłgnięcie do Jezusa i głęboka z Nim zażyłość oznaczają, że katechizowany winien najpierw dobrze Go poznać, a zwłaszcza całe orędzie miłości, które objawił światu. [...] Jednym bowiem z głównych powodów kruchości i zaniku wiary w dzisiejszych czasach jest między innymi brak znajomości prawd wiary” (PDK 24). Uwzględniając to zalecenie autorów *Dyrektorium katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce* nauczyciel religii jest zobowiązany do takiego przekazywania treści

³⁴ Edukacja religijna współczesnej młodzieży..., s. 282.

wiary, które stanowi podstawę rozwoju oraz pogłębienia osobistej więzi z Bogiem i ze wspólnotą Kościoła. Innymi słowy, przekaz treści wiary nie może ograniczać się tylko do podania prawd i formuł. Wymaga także interpretacji i powiązania z życiem katechizowanych, zwłaszcza z ich problemami egzystencjalnym. Służy temu: wyjaśnianie, na wszystkich etapach edukacji religijnej w szkole, prawd wiary, stymulowanie uczniów do stawiania pytań i poszukiwania odpowiedzi, ukazywanie związku wiary i rozumu, kształtowanie w uczniach postawy szacunku dla prawdy objawionej przez Chrystusa (por. tamże). W realizacji tego zadania pomocne są odpowiednio dobrane formy, metody i techniki, wielostronnie aktywizujące uczniów, które sprzyjają konfrontacji poznawanych treści wiary z życiem uczniów oraz podejmowaniu – na ich podstawie – własnych decyzji. Nauczyciel religii spełnia rolę animatora i przewodnika. Nie przekazuje on autorytarnie prawd wiary, lecz wraz z uczniami uczestniczy w procesie odkrywania i analizowania poszczególnych problemów egzystencjalnych w świetle słowa Bożego, Tradycji i Magisterium Kościoła. W toku tych działań nauczyciel religii ukazuje treści wiary jako wartościową, znaczącą dla życia uczniów propozycję i jako zaproszenie skierowane przez Boga. Jednocześnie stymuluje on uczniów w kierunku nabywania umiejętności samodzielnego, rozumnego i krytycznego korzystania z rozmaitych źródeł wiedzy religijnej, jak też pomaga w wartościowaniu i systematyzowaniu oraz w odnajdywaniu i wytyczaniu, motywowanej wiarą, własnej drogi życiowej³⁵.

Rzetelny przekaz treści wiary wymaga również od nauczyciela religii „przeciwstawiania się stereotypowi scjentyistycznemu, według którego żadne poznanie, poza przyrodniczym, nie istnieje”³⁶. Zadanie to zasługuje na uwagę, zwłaszcza w dialogu z innymi nauczycielami, którzy często są zwolennikami przeciwstawiania wiary nauce. Nauczyciel religii jest zobowiązany do ukazywania jedności poznania rozumowego i poznania przez wiarę. W realizacji tego zadania pomocne może być odwołanie zarówno do tekstów biblijnych, jak i do nauczania Kościoła, zwłaszcza do encykliki Jana Pawła II *Fides et ratio* (14 IX 1998) o relacjach między wiarą a rozumem.

Podstawowym układem odniesienia dla realizacji powyższych zadań jest nie tylko wiedza teologiczna nauczyciela religii, ale także dobra znajomość podstawy programowej katechezy i programu nauczania religii oraz otwartość na doświadczenia młodzieży i umiejętności powiązania ich z tematyką lekcji. Dokumenty programowe nauczania religii na każdym etapie edukacji szkolnej zwracają bowiem uwagę na kwestie związane z poznaniem treści wiary³⁷. Słusznie dostosowują je do poziomu rozwoju intelektualnego, emocjonalnego, społecznego i religijnego

³⁵ Por. A. Offmański, *Katechizowany podmiotem przemian kulturowych w nauce religii w szkole, w: Dzisiejszy katechizowany. Stan aktualny i wyzwania*, red. J. Stala, Kraków 2002, s. 15–17.

³⁶ Tamże.

³⁷ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce. Nowe wydane (PPK)*, Kraków 2010; Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach (PNRRZK)*, Kraków 2010.

uczniów. Do zadań nauczyciela religii należy zatem rzetelna, pogłębiona znajomość założeń programowych, adresowanych do uczniów, z którymi spotyka się on w toku lekcji religii. W klasach I–III katecheta jest zobowiązany do przedstawiania podstawowych prawd wiary dotyczących np. Boga stwórcy świata, Jezusa Chrystusa, Ducha Świętego, Trójcy Świętej, posłannictwa Kościoła, powtórnego przyjścia Chrystusa, działania łaski Bożej i jej roli w zbawieniu człowieka, stworzenia człowieka i świata, grzechu, Maryi, proroków, sakramentu Eucharystii oraz pokuty i pojednania, liturgii, modlitwy, sumienia, Dekalogu, dążenia do królestwa Bożego³⁸. Przekaz tych treści ma na celu rozwijanie poznania wiary u dzieci z klas I–III oraz kształtowanie świadomości religijnej³⁹. Stopniowo, wraz z rozwojem intelektualnym uczniów, nauczyciel religii powinien wspierać ich w pogłębianiu rozumienia prawd wiary. Służy temu m.in. rozwijanie w uczniach klas IV–VI zainteresowania słowem Bożym, kształtowanie umiejętności odczytywania w nauczaniu biblijnym wezwania Bożego dla własnego życia, pomoc w odkrywaniu roli wiary w zrozumieniu świata i własnego życia⁴⁰. Założenia te nauczyciel religii realizuje wtedy, gdy wyjaśnia istotę wiary oraz omawia podstawowe zagadnienia o Pisma Świętym, symbolach wiary, przymiotach Boga, życiu i dziele zbawczym Jezusa Chrystusa, sakramentach, roku liturgicznym, obecności Ducha Świętego w Kościele i w życiu chrześcijanina, modlitwie, misji chrześcijanina w Kościele i w świecie⁴¹. Do zadań katechety należy również ukazywanie historii wiary i Kościoła w powiązaniu z działaniem Boga w dziejach świata⁴². W związku z tym autorzy dokumentów programowych zwracają też uwagę na potrzebę ukazywania uczniom klas IV–VI przykładów osób, które autentycznie wierzyły i ofiarnie służyły Bogu⁴³. Stwierdzają, że do zadań nauczyciela religii należy uzasadnianie wiary, czemu sprzyja zastosowanie metod poszukujących⁴⁴. W kolejnym etapie edukacji religijnej, a więc w gimnazjum, katecheta powinien zwrócić uwagę na zagadnienia, które pozwalają zrozumieć istotę i sens sakramentu bierzmowania oraz sprzyjają pogłębieniu podstawowych prawd wiary chrześcijańskiej (np. dotyczących Pisma Świętego, osoby Jezusa Chrystusa, roli Ducha Świętego)⁴⁵. Do jego zadań związanych z przekazem treści wiary należy ewangelizacja, prowadząca do obudzenia i pogłębienia wiary osobowej. Autorzy dokumentów programowych nauczania religii wskazują zatem na **potrzebę podejmowania zagadnień z zakresu eschatologii i liturgii**. Wśród treści, które nauczyciel religii powinien wyjaśniać uczniom, wymieniają także: Dekalog, Osiem Błogosławieństw, powstanie, przymioty i strukturę Kościoła, biblijne obrazy Kościoła oraz podstawowe kwestie

³⁸ Por. PPK, s. 28–36; PNRRZK, s. 33–65.

³⁹ Por. PPK, s. 28, 29.

⁴⁰ Por. PPK, s. 37–43; PNRRZK, s. 67–103.

⁴¹ Por. PPK, s. 37–43

⁴² Por. tamże.

⁴³ Por. tamże, s. 42, 43.

⁴⁴ Por. tamże.

⁴⁵ Por. tamże, s. 50–59; PNRRZK, s. 107–135.

z zakresu ekumenizmu. Zalecają przy tym przywoływanie wzorców biblijnych oraz postaci świętych i błogosławionych świadków wiary⁴⁶. Wszystkie te działania należy skorelować z przygotowaniem młodzieży do sakramentu bierzmowania. „Przygotowanie to, wykorzystując osiągnięcia uczniów związane z nauką religii w szkole, ma realizować przede wszystkim funkcje wtajemniczenia”⁴⁷. Wymaga ono, zdaniem autorów dokumentów programowych nauczania religii, uzupełnienia o: organizację rekolekcji ewangelizacyjnych dla młodzieży, celebracje liturgiczne w kościele parafialnym i pracę w małych grupach⁴⁸. Tylko w ten sposób intelektualne pogłębienie treści wiary może harmonijnie łączyć się z rozwojem osobistej wiary katechizowanych gimnazjalistów oraz stanowić ważny etap w procesie wprowadzenia uczniów do wspólnoty Kościoła. Wiedza i doświadczenie, jakie młodzież zdobyła na wcześniejszych etapach edukacji religijnej, wymaga – zdaniem autorów dokumentów programowych – pogłębienia w szkole ponadgimnazjalnej. W związku z tym do zadań nauczyciela religii w liceum, technikum i w szkole zawodowej należy nie tylko intelektualne pogłębianie wiary uczniów, ale również budzenie i ugruntowanie osobistej więzi z Chrystusem i Jego Kościołem, demaskowanie krzywdzących stereotypów antykatolickich i antyklerykalnych, pomoc w interioryzacji poznawanych treści, wdrażanie do modlitwy, motywowanie do zaangażowania we wspólnotę Kościoła⁴⁹. We wszystkich tych działaniach nauczyciela religii istotną rolę spełnia pobudzanie młodzieży do konfrontacji własnych ocen i opinii na temat wiary z orędziem ewangelicznym i nauczaniem Kościoła zawartym w katechizmie, w dokumentach Kościoła i w literaturze religijnej. Z tym wiąże się również motywowanie młodzieży do dawania świadectwa wiary w Jezusa Chrystusa. Służy temu stymulowanie aktywności uczniów – za pomocą metod aktywizujących – do odkrywania wartości Ewangelii, Eucharystii, sakramentu pokuty i pojednania, modlitwy⁵⁰.

Realizując wyżej opisane zadania w zakresie przekazu treści wiary, nauczyciel religii powinien podejmować refleksję nad własnym działaniem, zwłaszcza nad tym, na ile przekazywany przez niego depozyt wiary wspomaga wzrost wiary ucznia w danym okresie rozwojowym, na ile umożliwia mu nawiązanie i rozwój osobistej więzi z Bogiem. W związku z tym od katechety wymaga się takiej organizacji lekcji religii, która służy poznaniu wiary, zaangażowaniu wszystkich sfer osobowości ucznia i wspiera proces osobistej odpowiedzi na propozycję Chrystusa (por. DOK 183). Do zadań nauczyciela religii należy także demokratyczne, pozbawione rutyny, a zarazem nierozważnego improwizowania, kierowanie pracą uczniów i wyzwalanie zachowań kreatywnych. Metody i techniki katechetyczne służą nie tylko uatrakcyjnieniu przekazu wiedzy religijnej, ale także rozbudzają

⁴⁶ Por. PPK, s. 50–59.

⁴⁷ Tamże, s. 68.

⁴⁸ Por. tamże, s. 68, 69.

⁴⁹ Por. PPK, s. 70–80; PNRRZK, s. 139–222.

⁵⁰ Por. PPK, s. 79, 80.

motywację do osobistego zaangażowania w wiarę⁵¹. Ich właściwe zastosowanie wymaga świadectwa wiary nauczyciela religii. Nie może on przekazywać tego, w co sam nie wierzy i czym nie żyje. „Znakiem wiary [nauczyciela religii] zakorzenionej i dojrzałej jest właśnie naturalność, z jaką przekazuje ją innym”⁵². Osobista więź z Chrystusem, umocniona modlitwą i życiem sakramentalnym, stanowi źródło wiarygodnego przepowiadania. Przekaz treści wiary nie dokonuje się bowiem tylko przez słowa, lecz wymaga dialogu z Bogiem na modlitwie⁵³. Doświadczenie przyjaźni z Jezusem skłania nauczyciela religii do głoszenia Ewangelii oraz świadczenia o tym, w jaki sposób wiara chrześcijańska daje jedyną pełną odpowiedź na problemy egzystencjalne, którą wszyscy mniej lub bardziej świadomie przyjmują, i której pragną oraz jest źródłem chrześcijańskiej nadziei⁵⁴. Zawsze jednak katecheta powinien pamiętać, że „pierwszy akt, którym dochodzi się do wiary, jest darem Boga i działaniem łaski, która przekształca osobę aż do głębi serca” (PF 10). Ważna jest również świadomość, że wiara, pozbawiona wymiaru eklezjalnego, staje się kwestią osobistego światopoglądu oraz prywatnego patrzenia na różne problemy. Taka postawa nauczyciela religii jest niedopuszczalna. Aby jej uniknąć, każdy katecheta powinien troszczyć się o osobistą więź z Chrystusem i z Kościołem, włączając się we wspólnotę, która żyje wiarą, celebrytuje ją i o niej świadczy.

Uwagi podsumowujące

Specyficzny charakter pracy nauczyciela religii w środowisku szkolnym, w ramach której ma miejsce przekaz treści wiary, przekonuje o konieczności odpowiedniej formacji intelektualnej i duchowej adresowanej do tej grupy osób odpowiedzialnych za nauczanie religii. Każdy katecheta powinien odznaczać się rzetelną znajomością prawd wiary, zwłaszcza tych, które zostały zaplanowane w dokumentach programowych nauczania religii. Z tym wiąże się również znajomość form, metod i technik, które stymulują aktywność uczniów, dostarczają przeżyć i doświadczeń, a jednocześnie pomagają w lepszym zrozumieniu treści wiary. Posiadanie określonego i w pełni uświadomionego zasobu wiedzy teologicznej może wspierać działania nauczyciela religii. Nie jest jednak wystarczające. Wiedza teologiczna jest nauczycielowi potrzebna, by mógł kompetentnie odpowiadać na pytania uczniów i przekazywać im integralne orędzie, bez pomniejszania wartości niektórych, szczegółowych zagadnień. Sama jednak znajomość prawd wiary nie wystarczy. Potrzebna jest również osobista więź z Chrystusem i Kościołem, umocniona modlitwą, medytacją słowa Bożego i życiem sakramentalnym. Właśnie na tych komponentach bazuje świadectwo wiary nauczyciela religii, które ma

⁵¹ Por. tamże.

⁵² Synod Biskupów – XIII Zwyczajne Zgromadzenie Ogólne, [...] *Lineamenta*, nr 12.

⁵³ Por. tamże, nr 14.

⁵⁴ Por. tamże, nr 12.

inspirować zarówno uczniów, jak i ich rodziców i grono pedagogiczne do poznania treści wiary, przyłgnięcia do Boga i pogłębiania z Nim zażyłości. Niewątpliwie w ten sposób praca nauczyciela religii, podejmowana w środowisku szkolnym, wpisuje się w katechetyczną posługę Kościoła, związaną z nauczaniem, wychowaniem i wtajemniczeniem chrześcijańskim.

THE TRANSMISSION OF THE ESSENCE OF FAITH AS AN AREA OF RELIGION TEACHER'S WORK IN SCHOOL ENVIRONMENT

Summary

The transmission of the essence of faith takes an important place in teaching religion. It is directly connected with the task of developing the knowledge of faith on every level of children's and teenagers' education. People involved in teaching and catechetical education, also religion teachers, are responsible for accomplishing this task. Today, after twenty two years of teaching religion at school, the transmission of the essence of faith is being critically discussed in school environment. The objections concern difficulties and limitations relating to the transmission of the essence of faith in school environment. Catechists and religion teachers unanimously claim that the transmission of the essence of faith is not possible without the grace of God in sacraments. They seldom pay attention to the teacher's role in the process of transmitting the essence of faith.

The author of this article makes an attempt to show the tasks that a religion teacher should fulfill as far as transmitting the essence of faith in school environment is concerned. Not only strategies of development and experiencing faith but also limitations and difficulties relating to it were mentioned. At first, the term „transmission of faith” was explained. Next, a short characterization of teaching religion at school was made. The basic tasks of religion teachers in transmitting the essence of faith were depicted in this context. Apart from catechetical activities directed at pupils, the attention was also paid to teaching staff, school staff and parents. This is because a religion teacher is qualified to have influence on all members of catechetical interaction in school environment. Finally, the most important, crucial to religion teaching and parish catechesis, open issues were described. They require further theoretical research and empirical verification. Searching the new model of catechetical priesthood is also essential.

Słowa kluczowe: nauczyciel religii, przekaz treści wiary, środowisko szkolne, wiara

Keywords: faith, religion teacher's, school environment, the transmission of the essence